

SIPOS JÓZSEF: A „Kiáltó szó” és az Erdélyi Néppárt megalakítása

Abstract

After the First World War, Transylvania was fully annexed to Romania. After the first shock the significant number of the Hungarian minority in Transylvania tried to organized itself economically and politically. Our paper analyzes one of these efforts presenting how Károly Kós and his friends founded a party called Erdélyi Néppárt (Transylvanian Party) in Bánffyhungyad on the 5th of June, 1921.

Bevezetés

E témával érdemben még nem foglalkozott a szakirodalom. Mikó Imre: Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikatörténet 1918. december 1-jétől 1940. augusztus 30-ig című 1941-ben megjelent első szintézisében ezt olvashatjuk: „A politikai aktivitás legbuzgóbb hívei 1921. június 5.-én Bánffyhungyadon népgyűlés keretében megalakították a Magyar Néppártot. Elnöke dr. Albrecht Lajos bánffyhungyadi ügyvéd, titkára Kós Károly építész-mérnök lett.¹ Tőle ennél többet nem tudunk meg erről a pártalakulásról.

1989-ben Csatári Dániel a korszak kiváló történésze is csak a következőket írta e párt megalakulásáról: „1921. június 5-én több ezer magyar paraszt özönlött Bánffyhungyad piac-terére,” ahol az „egybegyűltek kimondták a Magyar Néppárt megalakítását.”²

A címben jelzett párt megalakításáról és programjáról a korszak napjainkban élő rangos kutatójától K. Lengyel Zsolttól sem tudhatunk meg sokkal többet ennél. Pedig ő 2007-ben megjelent „A kompromisszum keresése” című szakmailag igen alapos tanulmánykötetében több helyen is foglalkozik e párttal. Igaz e témát ő elsősorban nem politikatörténeti, hanem inkább a transzszilvanizmus eszmetörténeti vonatkozásait dolgozta fel. De ő legalább megjegyezte, hogy a Magyar Néppárt „egy fél évig Erdélyi Néppártnak nevezte magát”.³

Korábbi tanulmányaimban már vázoltam, hogy az Erdélyi Néppárt megalakítása nem előzmények nélküli. Előzményének tekintem az 1918–1919-ben Erdélyben létrejött magyar parasztpártokat: az Országos Kisgazdapárt és az Országos Földművespárt helyi szervezeteit. A „Parasztpártok és impériumváltás” már kifejtettem, hogy az erdélyi magyarság új szervezkedése 1920 nyaratól kezdődött, amelyet az Erdélyi Gazdasági Egylet kezdeményezett és koordinált.⁴

A „Kiáltó szó” megjelenése

Az erdélyi magyarság politikai érdekképviselőinek megszervezésének első jele a Kolozsvárott 1918. december 24-e óta megjelenő „Keleti Újság” című liberális napilap 1920. december 24-i. karácsonyi számában megjelent „Eljött a tettek ideje” című szerkesztőségi cikk volt. Ebben megfogalmazták azt, hogy a trianoni békeszerződés budapesti ratifikációja után már nem kell az erdélyi „magyarság politikai testületé szerveződésének szükségességét indokolni. ...Nyilvánvaló, hogy ma már természetszerűen szervezett nemzeti szövetségben kellene állnia a magyarságnak s a követelhető program már köztudottá kellett volna, hogy váljon.” Ez a program nem lehet más – írták – mint a „területi autonómia, ott ahol

* Egyetemi docens, CsC – Szegedi Tudományegyetem BTK.

többségben él a magyarság, és testületi autonómia ott ahol, a lakosság kisebbségét alkotja, de a nemzet a maga egészében önkormányzati élet akar élni. A törvény előtti egyenlőséget részére a magyar bíróságok tudják biztosítani s az autonóm közigazgatás, természetesen a megfelelő nyelvhasználattal. A magyar oktatás és a magyar kultúra minden ügye a magyar autonómia hatáskörébe tartozzon. De intézményesen nemcsak elismerni, hanem biztosítani is kell a magyar önkormányzat hatáskörét az egész vonalon.”

A cikk szerzői még elvetették magyar pártok létrehozásnak szükségességét. Azt írták, hogy a magyarság képviselői a szervezkedés kiindulását Kolozsvártól várják. De „indulnia kell már mindenütt az egységes politikai testületté szervezkedés munkájának. Ezért a vidéken is tegyék meg az „lépéseket az előkészületekre.”⁵

Ezt a szerkesztőségi cikket másnap követte Paál Árpád „A magyarság politikai aktivitása” című írása. Ebben arra az álláspontra helyezkedett, az erdélyi magyarságnak meg kell alakítania „az eddig szervezkedési hajlamainak teljes összefoglalásával a maga politikai képviselőt, a maga nemzeti szövetségét” Kolozsvár vállalja – írta –, a „Magyar Nemzeti Szövetség előkészítő bizottságának megalakítását. „Minden vidéknek, a legkisebb falunak is, az elszigetelten élő egyes magyaroknak is be kell jelentkezniük, hogy ehhez az előkészítő bizottsághoz csatlakozzanak. A nemzeti szövetségnek a jelentkezések alapján, a „legszélesebb körű demokratizmus” alapján kell majd megalakulnia.”

Itt jegyezzük meg, hogy a „legszélesebb körű demokratizmus” mondatrész használatával Paál az erdélyi történelmi arisztokrácia és az úri középosztály vezető szerepét kérdőjelezte meg.

A Keleti Újságnak ebben a számában olvashatunk arról is, hogy még újév előtt megjelenik a „Röpirat a politikai aktivitásról,” amelyben három szerző írt: Kós Károly a „Kiáltó szó”, Zágoni István „A magyarság útja” és Paál Árpád „A politikai aktivitás rendszere” címmel.⁶ Ezzel szemben Mikó Imre: Huszonkét év című könyvében azt állítja, hogy „a politikai aktivitás ügyén nagyot lendített a január 23-án megjelent „Kiáltó szó” című röpirat. Ezért e kérdést még tisztázni kell! Annál is inkább, mert hiszen éppen a Keleti Újságban megjelent karácsonyi programadó cikkek hatására 1921. január 9-én a kolozsvári római katolikus gimnázium dísztermében megalakult a Magyar Szövetség kolozsvári tagozata.

„A röpirat a politikai aktivitásról” című programadó írásokat már sokan és sokféleképpen magyarázták. Mi most itt annak eddig nem érintett fontos aspektusaira kívánjuk felhívni az olvasó figyelmét. Mikó Imre joggal állapította meg, hogy e röpiratban Kós Károly, Zágoni István és Paál Árpád irányt mutattak a sorsüldözött magyarságnak. Szerinte Kós Károly költői szavakkal fújta meg a riadót: „Ébredj kétesztendő álmodból, szemedet nyisd ki: nézz széjjel és állj az új életben tusakodni akarók közé!... A trianoni szerződést aláírták: le kell vonni a tanulságokat, szembe kell néznünk a kérlelhetetlenül rideg valósággal és nem szabad ámítani magunkat. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk és akarunk élni, tehát dolgozni fogunk...”

Mikó joggal idézi a „Kiáltó szó” mozgósító erejű olyan részleteit is, mint az alábbiak: „A mi igazságunk: a mi erőnk! Az lesz a mienk, amit ki tudunk küzdeni magunknak. A bátraknak kiálltok hát, a harcolni akaróknak, a kötelességtudóknak, a látni akaróknak, az előrenézőknek. Álljanak elő, ne szégyenkezzenek, ne aludjanak, ne duzzogjanak. Az Élet nem vár: az Élet rohan.”⁷

Az ezután következő rövid, de lényegre mutató helyzetelemzésből azonban sem Mikó, sem más elemzők nem idézik a következő két gondolatot: „mi nem az egységes magyarságból elszakasztott egyszerű létszám vagyunk, de külön történelmi egység ezer esztendő óta, saját, külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel. Tudtunk számolni minden helyzettel, tudtunk kormányozni és tudtunk nehéz vereségek után talpra állani.”

A trianoni békeszerződés aláírása után előállott erdélyi helyzet öntudatos számbavétele után azonban Kós Károly a következő fontos dolgot is kimondja: „Nyíltan és őszintén vall-

juk azonban: inkább vagyunk lojálisak, mint rebellisek, inkább építők, mint rombolók, inkább nyílt barátok, mint titkos ellenségek.”

Ennek idézése után ugyanis jobban megérthetjük a Mikó és mindenki más által is idézett azon fontos szövegrészt, hogy „Nyíltan és bátran kiáltom a velünk megnagyobbodott Romániának: mi, magyar fajú, magyar hitű és magyar nyelvű polgárai Romániának nemzeti autonómiát akarunk, aminek birtokában bennünk Nagy Románia megbízható polgárságot fog nyerni.”

Kós Károly és szerzőtársai a szervezkedés legfontosabb céljának az erdélyi magyarság nemzeti autonómiájának megteremtését jelölték meg.⁸ Ez fokozottan igaz Zágoni István: *A magyarság útja* című nagyobb lélegzetű tanulmányára is. Hiszen az ő tanulmányára nem csak az jellemző, ahogy azt Mikó Imre összegezte, tehát, hogy „Zágoni István Deák Ferenc és a nemzetiségek példájával igazolta, hogy a politikai passzivitás csak kényszerű átmenet volt a fokozott cselekvéshez és követelte, hogy „a kisebbségek joga legalább olyan mértékben és módon biztosítandó, ahogyan Kossuth Lajos alkotmánytervezetében kifejezésre jutott.”⁹

Ugyanis Zágoni 20 oldalas tanulmányának utolsó harmadában Kós Károlynál sokkal részletesebben kifejti az erdélyi magyarság újjászervezésének és nemzeti autonómiájának programját. Zágoni nagy erővel mutatott rá, hogy az erdélyi magyarság elmúlt két évben követett passzivitását az utókor csak akkor fogja igazolni, ha „a taktikaváltoztatás szükségességét idejében ismerjük fel” és annak nyomán „azonnal a tettek elszánt lépéseit” megkezdik. Zágoni Wesselényivel együtt vallotta: „nemzeti létünk alapja a közműveltség.” Az erdélyi magyarság e területen addig elért eredményeinek „védelmére az összetartásnak erejével vétezett harcoss csapatot kell kiállítani. Ilyen csapatnak kell lennie a politikai szervezetnek, mert e nélkül kultúrát háborítatlanul építeni, a kultúrvárakkal megvédeni képtelenség.”

Egy bekezdéssel lejjebb Zágoni még egyértelművé teszi, hogy a politikai szervezetre azért van szükség, mert „biztosítani kell az erdélyi magyarság számára az életlehetőségeket, lába alatt a gazdasági talajt s jövője számára a kultúrfejlődés útját.”

Aztán azt is kimondja, hogy az erdélyi magyarság most már a „nyílt fellépést várna. Ez a nép nemcsak, hogy tudni akarja, hányadán áll a maga sorsa, hanem intézni is akarja azt. Róla igazán nem lehet nélküle határozni, s beleegyezése nélkül a nevében beszélni, mert minden bizalomnál nagyobb benne az önbizalma, ami olyan megbecsülendő értéke ennek a népnek, hogy nem szabad, de nem is engedni kijátszani.”

Ennél még egyértelműen üzent az erdélyi történelmi arisztokráciának és az úri középosztálynak a következő mondatokkal: „Igen gyorsan a nép nélkül marad az, aki úgy képzelel el a vezetést, hogy megkérdés, tájékoztatás és a népérdek szem előtt tartása nélkül tömegekre kiható, vagy éppen életbevágó politikai kérdésben állást foglal. Nemcsak, hogy nem fog mögötte állani a nép, hanem meg is fogja tagadni. Népet vezetni nem lehet másféleképpen, mint közéje menni, s ha küzdelemre kerül a sor, előtte haladni.”

Még nagyobb egyértelműségért azt is leírta, hogy „ma nemcsak hétszilvafás tekintetes és magasabb rangú urakból áll a nemzet, de mind egyenlő jogú tagok vagyunk valamenynyien. Egyformán tartunk igényt a nemzeti jogokra, egyforma készséggel akarjuk meghozni áldozatainkat is érettségük.”

Zágoni tanulmánya is felteszi a kérdést: Mit kell tenni? Erre ő is azt válaszolja, hogy az erdélyi magyarság levonja az „aláírt békeszerződés ratifikálásának következményeit,” de követeli a „nemzeti szervezkedés” szabadságát. Ennek kialakítására megadja a módot a „békeszerződés kisebbségi jogokra vonatkozó pontjainak a szelleme is.” Az állam alaptörvényeit a „szervezett nemzetek respektálni tartoznak, de nem akadályozhatják, és nem zavarhatják indokolatlanul a nemzetek belső szervezeti életét s ehhez a nyugalom érdekében kölcsönös biztosítékokra van szükség. Az egységgé szervezett magyarság kívánja és hasonló módon szükségesnek tartja a többi erdélyi nemzetnek is az ugyanilyen nemzeti szervezetbe tömörülését.”

Ennek kimondása igen fontos volt, mert az erdélyi nemzetek közötti egyenjogúság elvét

jelentette! Zágoni szerint Erdélyben a magyar nemzeti élet „irányítója, szervezője és oltalmazója a nemzetgyűlés. Annak székhelye Kolozsvár, s amely a „legdemokratikusabb alapon összeállított népképviselőt kell, hogy legyen, mert a nemzeti akarat a nemzet tagjainak az összesített akaratát kell, hogy képviselje. A nemzeti autonómiának pedig tagja mindenki, aki Románia számára kijelölt határokon belül magyarnak vallja magát.”

E programnak fontos megállapítása volt: „módot kell nyújtani a zsidók számára, hogy testületileg is csatlakozhassanak a magyar autonómia kereteihez, nem érintve ezzel azoknak a szabad önrendelkezési jogát, akik a magyar nemzeti autonómia kebelében (fenntartás nélkül) akarnak elhelyezkedni.”

Éppen ezért szerinte össze kell állítani a nemzeti kataszter névsorát. Az ebbe való felvételnél az „egyéni akarat és önrendelkezési jog dönt.”

Zágoni szerint a „nem vegyes lakosságú helységekből a területi autonómia vezetendő be. Az önkormányzati élet a községekben kezdődik, mégpedig, hogy a színmagyar, vagy a többségében magyar lakosságú község és város közigazgatását a magyar nemzetgyűlés és annak végrehajtó szerve vezeti, ellenőrzi. A városok autonómiája önálló: a falvak járásokba, székekbe és megyékbe tömörülnek. Különös gond fordítandó minden községben, járásban, megyében a kisebbségek jogainak a sértetlen érvényesülésére. Magyar területen nemcsak a közigazgatásnak, hanem a bíraskodásnak is magyarnak kell lennie, a kisebbségi azonos jogoknak a biztosításával. A bíraskodás felelősségi fórumaiképpen magyar felsőbb-részek szervezendők.”

Zágoni azt is megfogalmazta, hogy a „nyelvhasználat alkalmazására az önkormányzati testület határozata irányadó a maga hatáskörében”, de a kisebbségek joga mindenütt legalább ilyen mértékben biztosítandó. A nemzeti vagyon fejlesztését és gondozását is nemzeti ügynek tekintette. A kultúra fejlődésének szabad útját elsősorban az oktatásügy szabadsága biztosíthatja. „Az állam ne tartson fenn (...) sehol magyar iskolát: ez a nemzeti autonómiának belügye, még a fenntartási költségek fedezése is.”

A rend fenntartását is az autonómia feladatkörébe sorolta. „A katonaság népi milícia legyen” – írta, amelyet az önkormányzati szervek tartsanak fenn. „Egyébként a rend fenntartására a csendőrség és a rendőrség feladata legyen, amelyeket a magyar helységekből a magyar önkormányzat szervez, vegyes lakosságú vidéken közösen arányszám szerinti közös elemekből. A sigurantza néven ismert intézmény szükségtelen, úgy az államra, mint a polgárságra káros, megszüntetendő. Alkalmazottai és tisztségviselői számára a rendes közigazgatási szerveinél nyújtanak megfelelő elhelyezkedési lehetőséget.” – írta.

E komplexitásra törekvő program a munka szabadságának intézményes biztosítását és a munkásjóléti intézmények és szervezetek autonómiájának biztosítását is sürgette. „A szociálpolitikának a haladás követelményeivel lépést kell tartania s ezen az úton kell szüntelen keresni az osztályellentéték kiegyenlítésének a lehetőségét.” A munkásképzést pedig nagy jelentőségűnek nevezte.

E program az egyházak autonómiájának épségét sérthetetlennek tartotta. A szabadságjogokat pedig a nemzeti önkormányzaton belül és kívül nemcsak elismerendőknek, hanem biztosítandóknak is tekintette. Eszerint a sajtószabadságot, a gyülekezési és egyesülési jogot, a tanszabadságot nem elég kinyilatkoztatni, hanem „hatósági és törvénykezési védelemben kell részesíteni.”¹⁰

Zágoni István a fenti demokratikus és nemzeti autonómia megvalósítását tűzte ki az erdélyi magyarság céljaként. Ez sokkal demokratikusabb volt, mint azt az eddigi szakirodalom feltárta. Hiszen e célkitűzések nem csak az erdélyi magyar történelmi arisztokrácia és az úri középosztály vezetésével képzelte el az erdélyi magyarság önszervezkedését, hanem sokkal szélesebb alapokon, lényegében a népfelhang elvén, az egyéni és a kollektív akaraton és önrendelkezési jogon felépítve.

E gondolatokat vitte tovább Paál Árpád „*A politikai aktivitás rendszere*” című tanulmánya. Erről Mikó Imre azt írta, hogy ebben Paál Árpád „utalt a magyarság két sorsszerűségére, a békeszerződésre és a demokráciára.”¹¹ Az utóbbiról azonban nem jegyzett meg semmit. Ezért is fontosnak tartjuk, hogy idézzünk Paál demokráciáról írt véleményéből. Paál úgy látta az emberiség történelmét, hogy az „újabb korok szélesebb néprétegeket öleltek bele a szabadságba a megelőző koroknál. Hogy tehát minden követő korszak demokratikusabb volt az előzőnél.” Ezért is mondta a demokráciát visszafordíthatatlannak. Ugyanakkor az erdélyi magyar történelmi arisztokráciát és az úri középosztályt is megnyugtatti akarva kifejtette: „semmi esetre se azt jelenti azonban a demokrácia, hogy a néprétegek megfordított helyzetbe kerülnek. Hogy aki tegnap fölül volt, az ma alákerül, s holnap még mélyebbre süpped. Nem. A vázolt demokratikus fejlődés az alsó rétegeknek a felemelkedését jelenti, az addigi felső rétegek mellé való sorakozását, nem pedig megfordított leigázásokat.”¹²

E gondolataival nyilván az erdélyi magyarság nemzeti egységének megteremtését akarta szolgálni, amelyre az adott helyzetben igen nagy szükség volt. Mikó Imre azt is megemlíti, hogy Paál Árpád „rámutatott a Magyar Szövetség feladataira, felvetette a külön székely és munkáskérdést.”¹³ Ennél azonban tőle nem tudunk meg többet. Ezért szükséges ezzel a kérdéssel is foglalkozni. Ő még a brosúrában is első feladatnak tartotta, hogy „Kolozsvár kezdeményezze a „Magyar Nemzeti Szövetség” megalakulását.” Ez megerősíti azt a véleményünket, hogy az nem a Mikó által jelzett 1921. január 23-án jelenhetett meg, hanem sokkal inkább még 1920. december végén, mint ahogy azt a Keleti Újság akkor jelezte.

Paál szerint az MNSZ a „magyarság politikai testülete lesz arra a célra, hogy a magyar kisebbség általa az államélet minden vonatkozásában felvegye a politikai cselekvőséget.(...) Erre a célra állandó központi irodát tart fenn, igazgatóságot és igazgató választmányt rendel, vidéki igazgatóságokat szervez s legfőbb fokon közgyűléssel és nagy választmánnyal kormányozza magát.”

Paál Árpád és barátai – mint a Keleti Újság 1920-as karácsonyi számban már láttuk – most is azt javasolták, hogy az MNSZ kolozsvári kezdeményezése „az itteni minden rendű és rangú magyar lakosság adhoc képviselő útján” úgy történjen, hogy ez a képviselőt alkosson előkészítő bizottságot. Ez fogja össze a vidéki csatlakozásokat, készítse elő a szövetség működési szabályzatát és azt kormányelismérésre a hatóságoknál előterjeszti, majd az alapján a vidéki képviselőket a szövetség végleges szervezetének megalakítására összehívja. Addig is az előkészítő bizottság bizonyos átmeneti feladatokat igyekszik megoldani. Ilyeneknek gondolta az alábbi feladatokat: „a magyar békeszerződésből folyó elszámolások (likvidációk), a magyar tisztviselők ügyének a rendezése, a pénzbeváltásból folyó károsodások kiegyenlítése, a hadikölcsön kötvények és a be nem váltott koronák ügyének jóvátételi bizottság elé terjesztése.”

Ezekkel párhuzamosan képzelték el a MNSZ szervezeti kiépítését. Ezt azért is tartották sürgősnek, mert csak a megszervezendő politikai erővel látták képviselhetőnek a magyarság egyházi és iskolai, valamint közgazdasági érdekeinek védelmezését. Az iskolák kérdésben fontosnak tartották a fenntartói jogok rendezését.

A közgazdasági kérdések közül pedig különösen fontosnak tartották, hogy először is a „földreform ügyét oldják meg a magyarság elbirtoktalánításának a célzata nélkül.” Másodszor pedig azt tartották megoldandónak, hogy az Erdély és a csatolt részek régi román területekkel szembeni „elpénztelenítése és forgalmi életének ily módon való megbénítása érjen véget.”

Ezek mellett a MNSZ fontos feladata lesz a székely kérdés Románián és Erdélyen belüli megoldása. Ennek megoldására a MNSZ-en belül külön székely ügyosztály felállítását szorgalmazták. De éppen így külön gondozást kívántak a munkáskérdés ügyének is.

E feladatok beemelése a MNSZ programjába szintén azt bizonyítja, hogy Paál és barátai az erdélyi magyarság széles körű és demokratikus nemzeti szövetségét kívánták létre-

hozni! Ők a MNSZ parlamenten kívüli és belüli működési feladatai között az alábbiakat is felsorolták. Paál Árpád szerint a MNSZ parlamenten belüli működése szoros összefüggésben van a pártokkal. Elismerte a jogosultságát, hogy „foglalkozási ágak és világnézetek irányába differenciálódó pártéletnek kell alakulnia. Azonban a magyarság pártjait nemzeti egyéniségük ügyének a kiküzdése együtt kell, hogy tartsa. Ennél fogva, a pártéletet is alá kell rendelniük, vagy legalább is összhangásba kell hozniuk a Nemzeti Szövetség általános irányelveivel, s kifelé együttes pártszövetséggé kell megfelelniük. A pártok szintézisét sok minden közös eszmény meg fogja hozni: még a szocialista pártokkal való együttműködés lehetőségét is biztosnak látom” – írta. Paál Árpád arra az álláspontra helyezkedett, hogy: „A szövetség előtt a békeszerződésnek népszabadságokkal való megjavítása lehet az eszmény... Az államalkotó külön nemzetek önkormányzati szabadsága, az ilyen önkormányzatoknak úgy területi, mint testületi szervezése, ezek kölcsönös együttműködése, s így a nemzetek szövetségéből épült állam – ez a külön népiségek, a külön nyelvhatárok legtöbb kínosságát föltétlenül elenyészteti. A Magyar Nemzeti Szövetség ezen fejlődésen keresztül maga előtt láthatja a Dunai államok gazdasági egységének is a távlatát, s ezen az egészen túl az Európai Egyesült Államok kialakulását is, szóval a világ népei békéjének a legfőbb alakulását.”¹⁴ A fentebb felsorolt parlamenti feladatok mellett Paál az alábbi parlamenten kívüli feladatokat is meghatározta: a magyarság sérelmeinek orvoslásáért indított küzdelem, a választójogi rendszer magyarságot érintő hiányosságainak kijavítása.

Ez volt tehát az a nemzeti és demokratikus program, amelyet Kós Károly, Zágoni István és Paál Árpád a „Kiáltó szó” című röpiratban részletesen kifejtettek. Mikó Imre így összegezte a szerzőkről és a Kiáltó szóról véleményét: „a régi Magyarországra kevésbé begyökeresett újabb nemzedék azonnali beilleszkedést sürgetett az új államkeretbe. A „Kiáltó szó”-ban Erdély autonómiáját nyíltan hangoztatta, a kisebbségi szerződésből a székely autonómiát emelte ki, a gyulafehérvári pontokat a zászlajára írta s a Magyar Szövetségen át távoli perspektívában a népek szabad testvériségéről álmódzott.”¹⁵

Ezzel szemben Csatári Dániel a „Kiáltó szó” reprint kiadásának végéhez írt utószavában viszont ezt írta: „Ebben a soha nem tapasztalt helyzetben egy olyan, a realitásokkal szembenéző jogvédelmi nemzetiségi politika kialakítására volt szükség, amely a demokratikus elvek követelményei szerint képes megfogalmazni a kisebbségi sorsba került magyarság életigényeit... A „Kiáltó szó” sokkal több, mint röpirat. Eszmei kovása egy olyan demokratikus párt megteremtésének, amely a nemzetiségi jogvédelem politikáját a magyar dolgozó nép talpra állításával kívánta megvalósítani, a vele együtt élő román és szász nép demokratikus erőivel szövetségre lépve.”¹⁶

Joggal merül fel a kérdés: Kinek volt igaza? Ezt vizsgáljuk a következőkben.

Az Erdélyi Néppárt megalakulása

A „Kiáltó szó” röpirat egyoldalú bemutatása után Mikó Imre őszintén elismeri, hogy annak megjelenése után a magyar közvélemény „nem foglalt el egységes álláspontot a román államba való bekapcsolódás kérdésében. Sőt! Azt is megírta, hogy az „ellentétek a Magyar Szövetségben és sajtóban jobban kiéleződtek, mint ahogy azt a magyarság érdeke megengedhette volna. Grandpierre Emil és társai, főként az Erdélyben maradt magyar „vezető tisztségviselők, a kisebbségi szerződés kereteit akarták tartalommal megtölteni s a magyarság sérelmeinek orvoslása érdekében a külföldi közvéleményt igyekeztek megnyerni. Politikájuk még mindig a negatívumok hangsúlyozására szorítkozott s az „örlő szű” szerepét akarták betölteni az idegen fában.”¹⁷

Közben a román kormány részéről is megtörtént az első lépés a magyarságnak az alkot-

mány sáncaiba való bevonásába. Az Averescu-kormány kultuszminisztere, Goga Octaviana előkészítette a magyar püspökök eskütételét: 1921. március 19-én gr. Mailáth Gusztáv Károly erdélyi és dr. Glatfelder Gyula csanádi római katolikus püspök, április 9-én gr. Széchényi Miklós nagyváradi római katolikus és Nagy Károly erdélyi református püspök tette le Ferdinánd király kezébe Bukarestben a hűségesküt. A 85 éves Ferenc József unitárius püspöktől pedig Metes kolozsvári prefektus vette be székhelyén a fogadalmat. A püspökök eskütetele után – írta Mikes – megnyílt a politikai légkör és ez a politikai mozgalmaknak is kedvezett.¹⁸

Az 1921. január 9-én Kolozsvárott megalakított Magyar Nemzeti Szövetség előkészítő bizottságán belüli viták részleteit még nem ismerjük. Egyelőre az erdélyi politikai mozgalmakra is csak néhány példát tudunk felhozni. Ezek egyik legfontosabbika volt, hogy 1921 tavaszán megszerveződött Székelyföld parasztsága. Ez is visszanyúlik az 1920-as őszi gazdaszövetségi és gazdaköri szervezkedésekhez. A Keleti Újság 1921 tavaszán azzal is magyarázta a székely parasztság szervezkedésének sikerét, hogy a Székelyföld – alig egypár nagyobb birtoktól eltekintve – a kisgazdák földje és a törpebirtok hazája. A nagybirtokosok politikája – írták – ellentétben áll a székely parasztság létérdekeivel. Ezért sem fogadták meg a nagybirtokosok szervezetellenes magatartását, hanem „maga a nép tömörült földműves szövetségbe”, és abban védi gazdasági érdekeit.

Ekkora már az Udvarhely-megyei Földműves Szövetség jórészt befejezte a szervezési munkájának nagy részét. Hiszen tagjainak száma már meghaladta a 14 000 főt. Március idusán már egy kisgazda küldöttség járt Bukarestben. Ennek tagjai voltak: Gál Imre a szövetség elnöke, dr. Elek Dénes alelnök és még vagy 25 falu vezetője. E küldöttség egy memorandumot adott át a román kormánynak, amelyben tiltakoztak a székelyföldi legelők és a közbirtokossági vagyon kisajátítása ellen.¹⁹ Ezen is felbuzdulva az Udvarhely-megyei Földműves Szövetség április elején a megye 135 községéből már 112 faluban helyi gazdakörrel rendelkezett, de a többi falu megszervezést is tervezték. Április 5-én Székelyudvarhelyen a megyei közgyűlés termében tanácskoztak. Ott tiltakoztak a Székelyföld románok által tervezett közigazgatási feldarabolási tervek ellen, mert a régi megyei beosztást tartják jónak. Követelték a kormánytól, hogy az állatexportot tegye lehetővé, mert annak akadályozása az oka az országban tapasztalható jelentős állatár esésének. Kimondták, hogy az adott nehéz helyzetben a szükséges áruk cserekereskedelmét is hajlandók előmozdítani. Ennek elősegítése érdekében is a maguk erejéből részvénytársasági formában összegyűjtik azt a pénzt, amely a mezőgazdasági árucarnok megépítéséhez szükséges. Ez lássa majd el a parasztságot vetőmaggal, szerszámokkal és egyéb munkaeszközökkel. Elhatározták egy földműves iskola és faiskola létesítését is.²⁰

A román kormány azonban – a belső fogyasztás biztonságára hivatkozva – nem oldotta fel az állatkvitelti tilalmat. Ennek következtében a tavaszi erdélyi országos állatvásárokon a szarvasmarha ára az őszi ár negyedére csökkent és így is alig volt vevő. Ennek következtében az erdélyi parasztság egyre forrongóbb hangulatba került. Ennek egyik megnyilvánulása volt, hogy a május közepén Marosludason rendezett országos állatvásáron a parasztok szarvasmarhánként már a 100 lejes árral is kényszerültek beérni. Ez annyira felháborította őket, hogy „zárt sorokban vonultak az üzletekbe és követelték a kereskedőktől, hogy szállítsák le ők is legalább a felére a portékáik árait.” A kereskedők azonban nem engedtek e felszólításnak, ezért a falusiak bántalmazták őket és a véres verekedéseket csak a csendőrség tudta megakadályozni.

A Kolozsvárott megjelenő román nyelvű Vointa című román újság szerint más erdélyi városokban is fordultak elő ilyen zavargások. Ilyen előzmények után a Kolozsvárott működő kormányzati szerv, az ún. Egységesítő Bizottság táviratban kérte a román kormányt az állatkvitelti tilalom szabaddá tételére. E bizottság elnöke Mihályi Tivadar miniszter szerint a kormány szabaddá is fogja tenni az állatkvitelt.²¹

Az állatkvitelti tilalomból következő nagyarányú állatár esése rendkívül súlyosan érin-

tette az erdélyi magyar parasztságot is. 1921 tavaszán Kós Károly, Zágoni István és Paál Árpád az ő elégedetlenségükre is hivatkozva a kolozsvári MNSZ előkészítő bizottságában továbbra is szorgalmazták a magyarság politikai megszervezését. Ezt a törekvésüket tükrözte a Keleti Újság több cikke is. Különösen az április 26-án megjelent „Szakítani kell a tétlenséggel” és a május 14-én megjelent „Lendület a magyar szervezkedésben” című cikkek. Kós Károly és társai a passzivitás híveit – az erdélyi történelmi arisztokráciát és az úri középosztály tagjait – még most sem tudták a politikai szervezkedés szükségességéről meggyőzni. Az események akkor kaptak új lendületet, amikor a Keleti Újság 1921. május 31-i számának az „Egy lépés előre” című vezércikke az alábbiakat írta: „Kalotaszeg hatvan községének hatvanezer magyarja (...) a maga részéről elérkezettnek látja az időt, (...), hogy megalakítja az Erdélyi Néppártot, csatlakozva a Magyar Szövetséghez.”

A fenti hír kész helyzet elé állította a MNSZ kolozsvári előkészítő bizottságának passzivitással egyetértő tagjait. A Keleti Újság megírta azt is, hogy e szervezkedés nagyon nehéz volt, mert a vidéken „nem állnak rendelkezésre agyagi alapok, nincsenek orgánmok”, amelyekkel terveiket a köztudatba bevigyék. Viszont az új és országos pártnak – mint írták – már elkészült a programtervezete is, amely a párt „cselekvési fundamentuma lesz. Ebben a cikkben azt is bejelentették, hogy az új párt létrehozására június 5-én vasárnap Bánffyhunyadi kerületben kerül majd sor. E párt egyik erénye – írták –, hogy a „létalapját nem a konjunktúra, de a közért becsületesen és önzetlenül tenni kívánó férfiakarat adja. A másik pedig az, hogy „van maga elé kitűzött, sem jobbra, sem balra nem kacsingató erdélyi programja.”²² A Keleti Újság vezércikke az elkészült programból kiemelte a vajdúd földkérdésről alkotott véleményét. Az új párt azt kívánja – írták –, hogy állapítsanak meg „egy földbirtok minimum mellett egy földbirtok maximumot is, amely határon belül senki a magánvagyon birtoklásában megháborítható ne legyen és azokat, akiknek a minimum sincs meg, a maximumot meghaladó birtokok többletéből kell kielégíteni.”

Ezt a programponzt elsősorban a földnélküli és szegényparaszatok érdekében fogalmazták. Ugyanakkor a birtokmaximum megállapítása a magyar nagybirtokosok érdekeit is védte, mert lehetetlenné tette volna az az alatti birtokelkobzásokat. A Keleti Újság azt is megírta, hogy az új párt „nem kizárólagos magyar párt”. Mert olyan a programja, amelyet „maga elé tűzhet bármilyen fajú, felekezetű erdélyi nép”. Kiemelték, hogy a program az „okos demokratizálódás elvén épül fel, a legszentebb egyéni és kollektív szabadságjogok alapján”.

A Keleti Újság május 31-i számának „Kalotaszeg megmozdult” című belső cikkéből azt is megtudjuk, hogy a szervezkedés előkészítői június 5-én, vasárnapra már megkapták az engedélyt is a népgyűlés megtartásra. Az engedélyt Kós Károly építész, Bokor Márton bánffyhunyadi református lelkész, Bod László dr., Kapdebó Szilárd dr. ügyvédek és Nagy Miklós írták alá. Ők írták alá azt a felhívást is, amelyet kiküldtek a kalotaszegi falvakba. Ebben kinyilvánították, hogy „harcolni akarunk az alkotmányban biztosított jogainkért (...) a nyelvünkért, vallásunkért és kultúránkért (...) a földünkért, vagyonunkért és boldogulásunkért. Harcolni akarunk a gazdasági romlás ellen. (...) részt akarunk venni a választásokon, el akarjuk küldeni képviselőinket az ország házába.”

Ezért alakítják meg pártjukat, az Erdélyi Néppártot, amely csatlakozik a Magyar Szövetséghez. Ebben a felhívásban azt is megírták, hogy a párt megalakítását június 5-én, délután 5 órakor, Bánffyhunyadi kerületben, a piactéren fogják megcsinálni. Ide minden kalotaszegi faluból legalább két-két küldöttet várnak vagy írásban jelentsék a csatlakozásukat.

Ebben a cikkben közölték az új párt elkészült programpontjait is. Azt írták, hogy ez egy „demokratikus szellemű áthatott” program. Olyan, amely lehetővé teszi, hogy a „magyar szervezkedés egységébe beilleszkedjenek, de bevigyék a maguk kívánságát és a maguk cselekvő képességét, a maguk aktivitását. Ebben az elhatározásban van a megmozdulásnak igen nagy politikai jelentősége.”²³

Az Erdélyi Néppárt fenti előkészítése újabb lökést adott a Magyar Szövetség előkészítő bizottságának is. Annak egyre több tagja úgy látta, hogy a MNSZ-nek legkésőbb június végén meg kell alakulnia. E gondolatot erősítette Groza Péter május végén kolozsvári látogatásakor tett azon nyilatkozata is, hogy a román parlamentben öt-hat hét múlva sor kerül a nemzeti kisebbségek jogainak és kötelességeinek a tárgyalására, amely e fontos kérdések szabályozásához vezethet. Szerinte ezért is fontos, hogy a kívánalmak és a törekvések minden nemzetiség részéről megnyilvánuljanak.

A magyar történelmi arisztokrácia és az úri középosztály Kolozsvárott megjelenő El-len-zék című napilapja azonban nem nézte jó szemmel az Erdélyi Néppárt, megalakításának, előkészítését. Azt akarta, hogy Kós Károlyék csak a MNSZ megalakulása után csinálják meg a pártjukat. Ezzel a Keleti Újság nem értett egyet! Ennek alátámasztására azt is felhozta, hogy a Magyar Szövetség előkészítő bizottságának legutóbbi ülésén éppen abban állapodtak meg, hogy az „egyes helyi törekvések formáit nem kifogásolja, s ha egy-egy vidék ilyen pártformációk útján tud tömörülni, ezt meggátolandónak nem tartja, csak azt kívánja meg, hogy ezek a formációk is a nemzeti kérdésben való egység végett csatlakozzanak a Magyar Szövetséghez és rendeljék alá magukat a szövetség kiegyenlítő rendelkezéseinek”. Azt is hangsúlyozták, hogy a Magyar Szövetség előkészítő bizottságának legutóbbi megállapodása szerint a „magyarság összes politikai mozgalmainak, s így pártmozgalmainak is a tetőszerkezete kíván lenni, melynek a helyi sajátosságok szerint fejlődött szervei lehetnek az egyes pártok is”. Ezért a kalotaszegiek mozgalma „még a Magyar Szövetség hivatalosnak nevezhető felfogásával is megegyezik.”.

E gondolatok egyértelműen mutatják, hogy a Keleti Újság szerkesztői támogatták és védtek Kós Károly és kalotaszegi barátai kezdeményezését. Ugyanakkor az erdélyi magyar történelmi arisztokrácia és az úri középosztály nyomására a lap a következő engedményt ajánlotta: Kalotaszeg népe bizonyára kész lesz arra, hogy a „maga pártalakulását javasló formában tegye meg”, úgy, hogy azt a „további munkarend szervezetétől ajánlja, s addig működik, míg a Magyar Szövetség nagygyűlése általánosabb pártalakulással nem helyettesíti.”.

Ez az engedmény azonban nem volt nagy. Sőt! Nagyon is öntudatos és a lehetséges kompromisszumnak csak a minimumát tartalmazta. Ezt bizonyítja az is, hogy a Keleti Újságnak ez a száma azt is megírta, hogy a kalotaszegiek csatlakoznak a Magyar Szövetséghez, de a „csatlakozásnak formát is adnak, a szövetségbe népkívánalmak kialakulásait hozzák bele.”²⁴ Ez már világos beszéd volt! Ez azt jelentette, hogy Kós Károly és barátai azért is szervezték meg az Erdélyi Néppártot, hogy a nép, az erdélyi parasztság szociális kíván-ságait is bevigyük a Magyar Szövetségbe.

Az Erdélyi Néppárt megalakítása és programja

1921. június 5-én vasárnap a kalotaszegi falvak népe tömegesen özönlött Bánffyhunyadra. A távolabb eső falvak négy-öt küldöttel, a közelebbiek ötven-kettőszáz fővel képviseltették magukat, az összegyűlt férfiak és nők mintegy háromezren voltak. A gyűlésen megjelentek a kolozsvári Magyar Szövetség előkészítő bizottságának tagjai, akiket Sándor József vezetett. Jelentékeny számban jelen voltak a bánffyhunyadi román intelligencia és nép tagjai is. Ott volt Josef Popp dr. főszolgabíró, a szolgabíró és a rend-őrség főnöke is. A rendet egyébként a bánffyhunyadi polgárokból szervezett alkalmi őrség tartotta fenn.

A népgyűlést Bokor Márton református lelkész nyitotta meg. Majd Kós Károly beszéde következett. Ő a szervező bizottság megállapodása alapján először ismertette a szervezke-

dés célját és indokait. Különösen lényegesek voltak a gazdasági helyzetről elmondott gondolatai. Ezek a következők voltak: a pénzromlás miatt a munkabérek sohasem tudták a fogyasztási cikkek árát elérni, a forgalomban lévő kétféle pénz közötti változó valutadifferenciát lelketlenül kihasználta a spekuláció, az állam által kezdeményezett pénzbérváltásnál visszatartott 40 százalék jó időre megfosztotta Erdélyt a forgó tőkéjétől, a lánckereskedelem a drágaságot a lehetetlenségig fokozta, a gazdasági bajokat csak fokozta a rossz és bizonytalan közlekedés, a milliókat érő elmúlt évi gyümölcstermés, amit korábban sokszor külföldre szállítottak, most ott maradt a fákon, vagy megfagyott a fán, vagy az állatokkal kényszerültek feletetni a gazdák. Beszélt még a munkanélküliségről és az állatárak rohamos eséséről, ami szintén súlyosan érintette a parasztságot. E kétségbeejtő helyzetet csak mérgesíti a régóta vajdó földreform ügye. Szólt a kényszerbérletek okozta felfordulásról, ami a bizonytalanságot egész Erdélyben állandósította. Véleménye szerint a földreform a „régí feudális igazságtalanságok temetője kellene, hogy legyen”, de ha a hatalmas művet nem az igazságosság, hanem a „politikai, nemzeti és faji hatalmi szempontok” érvényesülnek, akkor az „nem az állam konszolidációját, nem Erdély népeinek nyugalalmát, nem az amúgy is felzaklatott nemzeti ellentétek lecsillapítását, de ezeknek éppen az ellenkezőjét fogja szolgálni.” Ez egyértelmű kiállás volt a földnélküliek és szegényparasztek érdekében végrehajtott demokratikus földreform mellett!

Ezután Kós Károly címszavakban így foglalta össze Erdély közgazdasági helyzetét: munkásnyomor, elégedetlen, rosszul fizetett tisztviselői kar, népszegénység, béna kereskedelem, válsággal küzdő ipar, visszaeső mezőgazdasági termelés. Felidézte az erdélyi történelmi múltat, amelyben a „felekezeti és nemzeti problémák megoldását keresték”. Majd az 1918. december 1-jén elfogadott gyulafehérvári határozat magyarságot leginkább érdeklő pontjait idézte: a III. cikk első és második pontjait, amelyek egyrészt teljes nemzeti szabadságot ígértek az Erdélyben élő nemzeteknek, másrészt az összes hitfelekezetnek egyenlő jogokat és autonómiát.

Ezután bejelentette az Erdélyi Néppárt megalakítását, amely mint a Magyar Szövetség tagozata fog tevékenykedni. A párt céljait 9 pontos programban foglalták össze, amelyeket Kós Károly felolvasott, ezek a következők voltak:

1. Erdély legyen az erdélyi nemzeté.
2. Az ország törvényei közé iktatott gyulafehérvári határozatnak sürgős és teljes végrehajtása, különös tekintettel a határozat III. cikkelyének 1. és 2. pontjaira, amelyek az erdélyi nemzetek és egyházak autonóm jogait foglalják magukban. A közoktatásügynek és a kulturális intézményeknek nemzeti autonómiák keretébe helyezése. A teljes vallásszabadság törvénybe iktatása.
3. Az alkotmányban, a békeszerződésben és az állam törvényeiben biztosított egyéni és közszabadságjogok szabad gyakorlását gátló és akadályozó összes intézkedések és rendeletek azonnali visszavonása. A politikai titkos rendőrség megszüntetése.
4. A leszerelésig is „kívánjuk a hadsereg létszámának a minimumra való redukálását és a csapattesteknek sorozási kötelekeikben való elhelyezését”.
5. A munkásvédelem, a csoportosulások, egyesületek és a munkásjóléti intézmények önkormányzatának biztosítását.
6. A földreform végrehajtásánál követelték a birtokminimum és maximum megállapítását: ezen belül a tulajdon szentségét. A maximum fölötti birtoktöbbletekből a minimum alatti birtokosok kielégítését. Az összes nemzetekre egyenlően igazságos és mindenkit egyenlő elbánásban részesítő földbirtokreformot.
7. Igazi, semmiféle kivételt nem ismerő, progresszív adórendszert: az adómentes létminimum felemelését. Az elsőrendű szükségleti cikkek fogyasztási adójának és a monopóliumok eltörlése.

8. Követelték az ipar és a kereskedelem szabadságát. A mezőgazdasági nép, kisiparosok, valamint munkások termelő-, étékesítő-, hitel- és fogyasztási szövetkezeteinek állami támogatását és védelmét a nagytőke és a nagyüzem uzsorájával szemben.
9. Egyenlő, általános és titkos választójogot, nemzetek szerinti kerületi beosztással és lajstromokkal.

Kós Károly beszédének óriási hatása volt. A programtervezet minden pontjának felolvasása után felhangzott az éljenzés és a taps. Azok ismertetése után Kós Károly Kalotaszeg dolgozó népét kérte, hogy határozzanak az Erdélyi Néppárt megalakításáról. Ezután Bokor Márton indítványára a népgyűlés elfogadta az Erdélyi Néppárt programját. Ezt a Keleti Újság úgy kommentálta, hogy ezzel megalakították az „erdélyi Magyar Szövetség kalotaszegi tagozatát”. Ez egyrészt igaz volt, de másrészt nyilván a Magyar Szövetség szervezőbizottságában helyet foglaló és a politikai aktivitást még mindig ellenző erdélyi történelmi arisztokrácia és úri középosztály megnyugtatótatását is volt hivatva szolgálni.

A népgyűlésen a kalotaszegi tájegységet teljesen átfogó nagyobb létszámú bizottságot is választottak, amelynek feladatává tették, hogy a „községenkénti és járásonkénti szervezést a legrövidebb idő alatt keresztül vigye”. Ezután Cseőregh János bánffihunyadi parasztember ajánlotta elfogadásra a pártszervező bizottságának tagjait. Elnöknek: Albrecht Lajos dr. ügyvédet. Ügyvezető alelnöknek: Bokor Márton református lelkészt, jegyzőnek: Tolcsvai Lajos ügyvédet.

Ezután Major József kereskedő, baptista előljáró arról beszélt, hogy az Erdélyi Néppártnak képesnek kell lennie nemcsak Kalotaszeg népének, hanem az egész Erdély magyarságának érdekeit előbbre vinni. E céljuk hathatósabb előmozdítására „szükségünk van egy olcsó, elveinket hirdető néplapra, hogy mindenütt, a legkisebb faluban is tudomást szerezzenek róla polgártársaink, mit dolgozunk, s hogyan kell tovább dolgoznunk.” Ezután indítványára a népgyűlés kimondta:

1. „Kívánja egy olcsó, a nép is megfizethető olyan politikai hetilap megindítását, melyből a nép az összes eredményekről tájékozódhat, és olyan irányítást nyerjen, amely az ő érdekeinek megfelel.
2. Kívánja, hogy a párt megszervezése után egy olyan *népirodát állítson fel*, hogy Erdély magyar népe (...) ügyeiben becsületes és biztos tanácsot, utasítást, felvilágosítást és védelmet kaphasson, mégpedig a szegény ember minden díjazás nélkül, teljesen ingyen, hogy a legszegényebbek is támaszt találjanak igazságos és jogos ügyeik intézésben.”

Péter András kalotaszentkirályi tímár javaslatára megbízták a megválasztott vezetőséget azzal, hogy „Kalotaszeg magyarsága nevében a Magyar Szövetség útján szólítsa fel Erdély és a többi magyar vidékek összes magyarságát arra, hogy ők is tömörüljenek velünk együtt egy politikai pártban. Továbbá, hogy lépjenek összeköttetésbe Erdély minden nemzetének bármilyen című és irányú szervezetével, csoportjával és hívja fel azokat testvéri együttműködésre abban a törekvésünkben, melyet pártprogramunk foglal magában.”²⁵

Az Erdélyi Néppárt demokratikus programja, megválasztott vezetősége és a népgyűlésen hozott határozatok mind az bizonyítják, hogy Kós Károly és elvarbátai egy demokratikus erdélyi néppártot hoztak létre. Ebben – mint láttuk – helyet biztosítottak Erdély más nemzeteinek is és velük szövetkezve tervezték megvívni a küzdelmüket.

Kalotaszeg magyarságának politikai szervezetbe tömörülését, az Erdélyi Néppárt megalakítását a román sajtó élénken kommentálta. A dolog politikai jelentőségét megértették, mindegyik nagy terjedelmű cikkben foglalkozott azzal, s a legtöbb vezércikket is írt arról. A román lapok többsége meglelégedéssel szögezte le a magyarság politikai aktivitásba való lépését, de ugyanakkor támadta az új párt programját. Az „Infratiera”, amely már a gyűlés

megtartásának a megakadályozását is követelte, a párt 9 pontjáról azt írta, hogy azok maximalista törekvések „Románia földjén.”

A Keleti Újság már eredménynek tekintette, mert végre a román lapok komoly politikai ellenérveket próbálnak felsorakoztatni. Ugyanis addig minden magyar megmozdulásra az „irredenta vádját igyekeztek rásütni”. Most azonban már csak az „Infratiera” tette ezt. Ugyanakkor a kolozsvári román kormánypárti lap higgadtan elemzi az új párt megalakítását és főleg az autonómia kérdését. Pedig abban ők is homlokegyenest ellenkező álláspontot foglalnak el. A *Keleti Újság* ezt is pozitívként állította be. Azt írta, hogy ezzel „elértük végre, hogy az autonómia kérdése nyíltan vitatható probléma lett.” Szerintük ezt a hanguatváltást is a kalotaszegi politikai pártalakulás eredményezte. Ezzel megkezdődött az erdélyi magyarság román politikai életébe való belépése. Ugyanakkor elismerték, hogy a bánffihunyadi program „nyíltan maximalista programja az erdélyi nemzeti követeléseknek.”²⁶

Jegyzetek

- ¹ Mikó Imre (1941): Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. dec. 1-től 1940. aug. 30-ig. Studium Kiadása, Budapest. 23. p.
- ² Csatári Dániel (é. n.): „Erdély vigyázása” – Utószó gyanánt. 49. p. = Kiáltó Szó: A magyarság útja: A politikai aktivitás rendszere. Megírták: Kós Károly, Zágoni István dr., Paál Árpád dr. Kapu könyvek. Betűhív kiadás.
- ³ K. Lengyel Zsolt (2007): A kompromisszum keresése. Tanulmányok a 20. századi transzszilvanizmus korai történetéhez. Múltunk könyvek Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda. 227. p.
- ⁴ Sipos József (2005): Parasztpártok és impériumváltás. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti tanulmányok. Studia Historica 8. Szeged. 297–304. p.
- ⁵ Keleti Újság, 1920. XII. 24.
- ⁶ Uo. 1920. XII. 25.
- ⁷ Mikó Imre (1941): 19–20. p.
- ⁸ Kós K.: Kiáltó szó 2-5. p.
- ⁹ Mikó Imre (1941): 20–21. p.
- ¹⁰ Zágoni I.: A magyarság útja. 30–35. p.
- ¹¹ Mikó Imre (1941): 21. p.
- ¹² Paál Á.: A politikai aktivitás rendszere. 40. p.
- ¹³ Mikó Imre (1941): 21. p.
- ¹⁴ Paál Á.: 45–48. p.
- ¹⁵ Mikó Imre (1941): 22. p.
- ¹⁶ Csatári Dániel (é. n.): 49. p.
- ¹⁷ Mikó Imre (1941): 21. p.
- ¹⁸ Mikó Imre (1941): 22. p.
- ¹⁹ Keleti Újság, 1921. III. 17.
- ²⁰ Keleti Újság, 1921. IV. 10.
- ²¹ Keleti Újság, 1921. V. 21.
- ²² Keleti Újság, 1921. V. 31.
- ²³ Uo.
- ²⁴ Keleti Újság, 1921. VI. 3.
- ²⁵ Keleti Újság, 1921. VI. 7.
- ²⁶ Uo.: 1921. VI. 9.